Methodology of Institutional Law and Economics

Abbas Toosi[1*], Mostafa Bikaran Behesht[2]

S.D.I.L.
The SD Institute of Law Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh Research and Study Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2023.404481.2379

Received:
28 June 2023

Accepted:
3 September 2023

Published:
5 May 2026

Abstract

Institutional Law and Economics is an interdisciplinary field of study that emphasizes the reciprocal relationship between the disciplines of law and economics. Consequently, developments within the parent disciplines, particularly economics, have exerted a significant influence upon studies conducted within this field. Each school of economic thought, through its own distinctive methodology, has affected law and economics scholarship in different manners. Although the term "Law and Economics" was not expressly employed by early institutionalists, their emphasis on the reciprocal interaction between law and economics has led to the emergence and recognition of the concept of Institutional Law and Economics within contemporary academic discourse. The notion of a "school" of thought, despite the ambiguities surrounding its precise definition, assists researchers in demonstrating that a particular approach, although situated within a broader scientific framework (here, law and economics), may nonetheless possess distinct principles and methodologies that differentiate it from other approaches, especially the mainstream Chicago School. This study seeks to answer the following question: what are the methodological foundations of the institutional approach to Law and Economics? Institutional Law and Economics, by emphasizing institutions, their temporal and spatial transformations, and the reciprocal effects of social actors' behavior within society, seeks through an inductive and descriptive methodology to provide an empirically grounded analysis of individuals' legal behavior within society and the functioning of institutions. The role of institutions, interactionism, and the recognition of institutional constraints upon individual choice form the principal methodological

1. (*Corresponding Author), Associate Professor, Faculty of Law and Political Sciences, Allameha Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Email: toosi@atu.ac.ir
2. M.A in Economic Law, Faculty of Law and Political Sciences, Allameha Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Email: m_bikaran@atu.ac.ir

foundations of Institutional Law and Economics.

Keywords: Law and Economics, Institutional Approach, Methodology, School of Thought.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "A Study and Compare the Chicago and Institutional Approaches to Law and Economics (with Emphasizing the Methodology)", Faculty of Law and Political Sciences, Allameha Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Funding: The author(s) recived no financial support (funding. Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or pouplication of this article.

Author Contributions:
Abbas Toosi: Supervision, Project Administration.
Mostafa Bikaran Behesht: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:
Toosi, Abbas & Mostafa Bikaran Behesht. “Methodology of Institutional Law and Economics”. *Journal of Legal Research*, 25, no. 65 (May 5, 2026), 271-292.

Extended Abstract

Since the 1980s, the historical relationship between economics and law has attracted considerable scholarly attention, leading to the emergence and increasing use of the term Institutional Law and Economics. The adoption of this terminology has prompted scholars to examine the distinctions between the institutional approach and the mainstream approach to law and economics, particularly the Chicago School, as well as the theoretical and methodological foundations underlying such distinctions. Consequently, a number of scholars have sought to define, explain, and reconstruct the institutional approach to law and economics as a distinct intellectual tradition. Since the principal issue in identifying the institutional approach concerns its methodology, this study seeks to answer the following question: what are the methodological principles of Institutional Law and Economics? The foundational elements of the institutional approach to law and economics may be identified in the works of economists such as Thorstein Veblen (1899, 1904) and John R. Commons (1924), as well as lawyer-economists and legal realists such as Walton Hamilton (1923), Robert Hale (1952), and Jerome Frank (1930). The first methodological foundation of the institutional approach concerns the role of institutions. Individuals generally behave in accordance with social patterns and models that are regarded as reasonable, conventional, and socially acceptable. Institutionalists describe these accepted social patterns as institutions. While institutions shape and constrain human behavior, they are simultaneously produced and transformed through repeated social interactions and are therefore subject to continuous change over time. A central feature of institutional methodology is interactionism. Social norms and behavioral models emerge through interactive processes among members of society and therefore cannot be regarded as fixed or immutable rules. Jerome Frank viewed legal rules as social patterns derived from broader social institutions and subsequently recognized and formalized by the State. However, once transformed into formal legal rules, such norms tend to become rigid and inflexible. Although law plays a crucial role in preserving social order and ensuring a degree of uniformity in the administration of justice, its reliance upon abstract and general rules often prevents adequate attention to the individuality and complexity of particular cases. Consequently, legal systems may reduce human conduct to formulaic categories that treat individuals as though they were merely abstract and calculable actors. Under such conditions, the ideal of governance risks being reduced to the the rule of laws and not people. Another important methodological principle of the institutional approach is evolutionism. By examining institutional transformations over time, Veblen emphasized the evolutionary character of social and legal institutions. He argued that institutions continuously evolve under the influence of historical developments while nonetheless preserving certain fundamental structural elements. Jerome Frank similarly addressed this issue through his discussion of the concept of the good judge. For Frank, the proper task of a judge is not merely to apply legal rules mechanically, but rather to examine the historical and social circumstances under which particular forms of conduct came to be regarded as rational, legitimate, or socially acceptable. Judicial reasoning must therefore take into account the effects of institutional change upon contemporary legal and social behavior. Institutional Law and Economics also advances a distinctive understanding of human choice and

rationality. Robert Hale conceptualized human behavior as a complex function of both choice and coercion. His theoretical framework incorporated concepts such as free will, coercion, power, and government. According to Hale, legal and economic processes are inseparable and mutually constitutive phenomena. The economy must therefore be understood as a system of institutional arrangements and power relations whose formation and operation depend upon the legal system - particularly the common law tradition. In this perspective, economic freedom does not simply signify the absence of constraint; rather, it frequently reflects the capacity to exercise economic coercion within institutionalized legal structures. The institutional approach to rationality differs substantially from the assumptions of neoclassical economics. Instead of relying upon purely abstract models of rational choice, institutional scholars increasingly employ agent-based modeling to analyze decision-making processes and social interaction. Agent-based modeling refers to a set of computational and analytical methods designed to simulate the actions and interactions of autonomous agents and to evaluate their effects upon the broader social system. Such models begin with assumptions concerning the behavior of actors and the nature of their interactions and subsequently generate simulations illustrating the dynamic consequences of these assumptions. The agents utilized in these models may range from passive entities lacking cognitive capacities to highly sophisticated individual or collective actors possessing advanced learning, communication, and adaptive abilities. Finally, within the institutional approach, the government occupies a central role in the formation, preservation, and transformation of institutions. In accordance with Ronald Coase's conception of the government as a form of super-firm, institutionalists emphasize the State's decisive influence in shaping institutional arrangements and legal entitlements. Rights do not exist merely because they emerge from longstanding social practices; rather, they acquire practical existence and effectiveness because they are recognized, enforced, and protected by governmental authority.

متدولوژی حقوق و اقتصاد نهادی

عباس طوسی[1*]، مصطفی بیکران بهشت[2]

نوع مقاله: علمی ـ پژوهشی

DOI: 10.48300/jlr.2023.404481.2379

تاریخ دریافت:
۷ تیر ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:
۱۲ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:
۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵

چکیده

حقوق و اقتصاد دانشی میان‌رشته‌ای است که بر روابط متقابل دو رشته حقوق و همچنین اقتصاد تأکید دارد. بنابراین تحولات رشته‌های مادر (به‌ویژه اقتصاد) در مطالعات این دانش مؤثر است. هر یک از مکاتب اقتصادی با روش‌شناسی خاص خود، تأثیر متفاوتی بر مطالعات حقوق و اقتصاد گذاشته است. اگرچه اصطلاح حقوق و اقتصاد توسط نهادگرایان اولیه کاربردی نداشته است، اما توجه و تأکید نهادگرایان به روابط متقابل حقوق و اقتصاد موجب شده است تا اصطلاح حقوق و اقتصاد نهادی در مطالعات این رشته جای خود را پیدا نماید. اصطلاح مکتب (صرف‌نظر از ابهام در تعریف) به پژوهشگر کمک می‌کند تا نشان دهد یک رویکرد علی‌رغم اینکه ذیل یک عنوان کلی علمی (در اینجا حقوق و اقتصاد) قرار می‌گیرد، دارای اصول و متدولوژی متفاوتی است که آن رویکرد را از سایر رویکردها (به‌ویژه جریان اصلی (شیکاگو)) متمایز می‌کند. ما در این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال هستیم که اصول متدولوژیک رویکرد حقوق و اقتصاد نهادی چیست؟ حقوق و اقتصاد نهادی با تأکید بر نهادها و تغییرات زمانی و مکانی آنها و تأثیرات متقابل رفتار عوامل در اجتماع، با روشی استقرائی و توصیفی سعی دارد تا تحلیلی واقع‌بینانه از اعمال حقوقی فرد در اجتماع و عملکرد نهادها ارائه دهد. نقش نهادها، تعامل‌گرایی و باور به محدودیت‌های نهادی در

۱. (*نویسنده مسئول)، دانشیار، گروه حقوق خصوصی و اقتصادی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

Email: toosi@atu.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد حقوق اقتصادی، گروه حقوق خصوصی و اقتصادی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

Email: m_bikaran@atu.ac.ir

انتخاب از اصول اصلی متدولوژیک حقوق و اقتصاد نهادی است.

کلیدواژه‌ها: حقوق و اقتصاد، رویکرد نهادی، متدولوژی، مکاتب.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «بررسی و مقایسه دو رویکرد شیکاگو و نهادی به حقوق و اقتصاد (از منظر روش‌شناسی)»، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

حامی مالی :

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان :

عباس طوسی: نظارت، مدیریت پروژه.

مصطفی بیکران بهشت: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن ـ پیش‌نویس اصلی، نوشتن ـ بررسی و ویرایش.

تعارض منافع:

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

طوسی، عباس و مصطفی بیکران بهشت. «متدولوژی حقوق و اقتصاد نهادی». مجله پژوهشهای حقوقی، ۲۵، ش. ۶۵ (۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵)، ۲۷۱-۲۹۲.

مقدمه

رویکرد اقتصاد نهادی[۳] در جنبشی اعتراضی به اقتصاد نئوکلاسیک از اوایل سده ۱۹۰۰ میلادی ظهور یافت. وبلن[٤]، کامنز[٥] و همیلتون[٦] را می‌توان بنیان‌گذاران اقتصاد نهادی دانست.[۷] وبلن با طرح وضعیتی به نام «نهاد[۸]» سعی کرد نشان دهد در حالی که اقتصاد نئوکلاسیک با فرض «ایستاهای اقتصادی[۹]»، نقش سایر عوامل اجتماعی و پویایی[۱۰] آنها را در اقتصاد نادیده می‌گیرد،[۱۱] چگونه نهادها و تغییراتشان در عملکرد رفتار انسان دخیل هستند.[۱۲]

همیلتون معتقد بود «مهم است که اقتصاددانان با نهادهای اجتماعی، به‌ویژه نهادهای حقوقی ازجمله قواعد حاکم بر مالکیت، رقابت، قراردادها، ارث و ... آشنا باشند و آنها را در تحلیل‌های خود در نظر بگیرند. در غیر این صورت نمی‌توانند درک درستی از حقیقت داشته باشند.»[۱۳] کامنز پیش‌شرط نظریه اقتصاد نهادی را در همبستگی سه دانشِ اقتصاد، حقوق و اخلاق می‌دانست.[١٤] توجه کامنز به قواعد حقوقی، متأثر از کشف ارزش‌های مبنایی قوانین حاکم بر روابط اقتصادی جامعه بود و وی این مهم را در استفاده دادگاه‌ها از اصطلاح «ارزش معقول[۱۵]» یافت. او استدلال کرد که تاریخ تحولات حقوقی، تمایلات مشخصی را از سوی

3. Institutional Economics
4. Thorstein Veblen
5. John Rogers Commons
6. Walton Hale Hamilton

۷. وبلن اولین اقتصاددانی بود که با انتشار مقاله‌ای با عنوان «چرا اقتصاد علمی تکاملی نیست؟! Why is Economics Not an Evolutionary Science?» در سال ۱۸۹۸ میلادی آغازگر اقتصاد نهادی شد. کامنز اولین کسی بود که رویکرد مطالعات علمی خود را اقتصاد نهادی نامید و همیلتون اقتصاددانی بود که رویکرد اعتراضی به اقتصاد نئوکلاسیک را با نام اقتصاد نهادی رواج داد. نک: محمود متوسلی و محمود مشهدی احمد، «ترجمه مقاله رویکرد نهادگرا به نظریه اقتصادی، والتون همیلتون»، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، ۹۱-۹۲(۱۳۸۸)، ۱۱؛ محمود متوسلی و محمود مشهدی احمد، «اقتصاد نهادگرایی اصیل، تأملی بر اندیشه‌های کامنز و رویکرد مبادلاتی او»، فصلنامه برنامه و بودجه، ۱(۱۳۹۰)، ۳.

8. Institution
9. Economics Statics
10. Economics Dynamics

۱۱. وبلن: «هر جا عنصری از بافت فرهنگی، یک نهاد یا هر نوع پدیده نهادی، در واقعیت‌هایی وجود داشته باشد که نظریه [اقتصادی مرسوم (نئوکلاسیک)] مشغول بررسی [آن واقعیت‌ها] است، عناصر نهادی یا کنار گذاشته می‌شوند یا انکار می‌شوند، یا اینکه مسلم و بدیهی فرض می‌شوند.» متوسلی و مشهدی احمد، «ترجمه مقاله رویکرد نهادگرا به نظریه اقتصادی، والتون همیلتون»، پیشین، ۱۱.

12. Thorstein Veblen, *The Theory of the Leisure Class* (New York: Huebsch, 1990)

13. Walton H. Hamilton, "The Institutional Approach to Economic Theory", *The American Economic Review*, 9, 1(1919), 318.

١٤. متوسلی و مشهدی احمد، «ترجمه مقاله رویکرد نهادگرا به نظریه اقتصادی، والتون همیلتون»، پیشین، ۱۱.

15. Reasonable Value

دادگاه‌ها برای از بین بردن اثرات مخرب نهادهای سرمایه‌داری نشان می‌دهد و در عین حال سیاست‌های معقول را که باید در یک نظام رقابتی دنبال شود، تعیین می‌کند؛ بنابراین ارزش‌های معقول برای سیاست‌های بنیادی مورد استفاده قرار می‌گیرد که می‌تواند در اختلافات، مصالحه ایجاد کند. همان‌گونه که تعریف رفتار معقول با گذشت زمان تکامل یافته، حقوق حاکم بر روابط اجتماعی ـ اقتصادی نیز تکامل یافته است؛ بنابراین در غرب، جنبشی از یک جامعه فئودالی و استبدادی به سمت یک نظام سرمایه‌داری به وجود آمد که تغییرات اجتماعی منجر به تغییرات حقوقی شد که به‌نوبه خود تحولات اجتماعی را تسهیل کرد.[۱۶]

تأکید بر روابط متقابل میان حقوق و اقتصاد توسط نهادگرایان اولیه مطرح شده است؛ با وجود این تا دهه ۱۹۸۰ میلادی خبری از اصطلاح حقوق و اقتصاد نهادی نبود؛ زیرا گرچه نهادگرایان نقش قوانین و نهادهای حقوقی را در اقتصاد بسیار مورد توجه قرار می‌دهند و برای تأثیر متقابل حقوق و اقتصاد اهمیت زیادی قائل هستند، اما آنها اصراری به استفاده از اصطلاح حقوق و اقتصاد ندارند و همین امر موجب می‌شود خط روشنی بین اقتصاد نهادی، با حقوق و اقتصاد نهادی وجود نداشته باشد.[۱۷] از دهه ۱۹۸۰ میلادی، تاریخچه روابط بین حقوق و اقتصاد مورد توجه بسیاری از مطالعات عمیق قرار گرفت و دانشمندانی چون هارنی[۱۸]، مارسیانو[۱۹]، هون‌کمپ[۲۰]، مدیما[۲۱]، مرکورو[۲۲]، پیرسون[۲۳] و ... درباره آن به پژوهش و نگارش پرداخته‌اند. آنها به دنبال یافتن پاسخ به سؤالاتی بودند که نحوه و ضرورت ارتباط این دو رشته را نشان می‌دهد.[۲٤] اصطلاح حقوق و اقتصاد نهادی در پی این تحقیقات کاربرد یافت. با استفاده از اصطلاح حقوق و اقتصاد نهادی، تفاوت‌ها و مشابهت‌های این رویکرد نسبت به جریان اصلی آن (رویکرد شیکاگو) و دلایل تمایز آن، محل سؤال قرار گرفت. این مسئله موجب شد تا برخی از دانشمندان تلاش کنند تا رویکرد نهادی به حقوق و اقتصاد را تبیین و معرفی نمایند[۲۵] که ما نیز در پی آن هستیم.

16. Steiven G. Medema & Nicholas Mercuro, *Economics and the Law* (Princeton: Princeton University Press, 2006), 218.
17. Steiven G. Medema, Nicholas Mercuro and Warren J. Samuels, “Institutional Law and Economics.” In: *Encyclopedia of Law and Economics*, edited by Boudewijn Bouckaert and Gerrit De Geest (Cheltenham: Edward Elgar, 1999), 425.
18. Sophie Harnay
19. Alain Marciano
20. Herbert J. Hovenkamp
21. Steven G. Medema
22. Nicholas Mercuro
23. Heath Pearson
24. Sophie Harnay & Thierry Kirat, “History of Economic Ideas, Fascicoli monografi, Law and Economics in 20th-century Europe: History and Methodology”, *Fabrizio serra Editore*, 23, 3(2015), 11.

۲۵. نیکلاس مرکرو، استیون مدیما و وارن ساموئل با نگارش مقاله‌ای مشترک با عنوان «حقوق و اقتصاد نهادی» که در سال ۱۹۹۹ میلادی به چاپ رسید و همچنین آلن اشمیت در مقاله‌ای با همین عنوان که در سال ۱۹۹۴ میلادی

بهترین راه شناسایی تفاوت‌های رویکردهای علمی از طریق بررسی متدولوژی یا روش‌شناسی آن رویکردها است. متدولوژی در مفهوم عام به روش‌هایی گفته می‌شود که برای رسیدن به شناخت علمی استفاده می‌شود و متدولوژی هر علم نیز روش‌های مناسب و پذیرفته‌شده آن علم برای شناخت هنجارها و قواعد آن است؛ به عبارت دیگر روش، مسیری است که دانشمند در تحقیقات علمی طی می‌کند و روش‌شناسی، دانشی است که به شناخت آن مسیر می‌پردازد و به‌طور معمول مدل‌های نظری را در برمی‌گیرد.[۲۶] گری بکر استاد اقتصاد دانشگاه شیکاگو آمریکا می‌گوید: «آنچه بیشتر اقتصاد را به‌عنوان یک رشته از سایر رشته‌ها در علوم اجتماعی متمایز می‌کند، موضوع آن نیست، بلکه رویکرد آن است».[۲۷] منظور از رویکرد همان متدولوژی است که حقوق و اقتصاد از اقتصاد وام می‌گیرد.[۲۸] از آنجا که مهم‌ترین بحث در خصوص شناسایی رویکرد نهادی به حقوق و اقتصاد، متدولوژی این رویکرد است، ما در این پژوهش به دنبال یافتن پاسخ به این سؤال هستیم که اصول متدولوژیک رویکرد حقوق و اقتصاد نهادی چیست؟[۲۹]

بسیاری از اقتصاددانان جریان اصلی (شیکاگو) مخالف اصالت وجودی رویکرد نهادی هستند. بلاگ می‌گوید: «تعبیر بسیار بهتری از متدولوژی مورد استفاده نهادگرایان، داستان‌سرایی است ... داستان‌سرایی از روشی استفاده می‌کند که مورخان آن را تجمیع می‌نامند؛ ترکیب واقعیت‌ها، تعمیم‌های سطح پایین، نظریه‌های سطح بالا و قضاوت‌های ارزشی در یک روایت منسجم، مجموعه‌ای از باورها و نگرش‌های ضمنی با چسب گرد هم آمدند که نویسنده با خوانندگان به اشتراک می‌گذارد».[۳۰] اما آیا همان‌طور که بلاگ گفته است، رویکرد نهادی فاقد متدولوژی علمی است؟! شاید این قبیل از دیدگاه‌ها ناشی از پیچیدگی متدولوژی نهادگرایی است که محقق را ملزم می‌کند برای تحلیل هر پدیده، مدت‌های زیادی را بر تحقیق و لحاظ عوامل متعدد دخیل، صرف نماید.

عناصر مهم رویکرد نهادی به حقوق و اقتصاد را می‌توان در آثار اقتصاددانانی چون وبلن

در مجله حقوق و اقتصاد اروپا به چاپ رسیده است، به معرفی رویکرد نهادی به حقوق و اقتصاد پرداخته‌اند، اما هیچ یک تلاشی برای شناسایی و معرفی اصول متدولوژیک این رویکرد نکرده‌اند.

26. Fritz Machlup, *Methodology of Economics and Other Social Sciences* (New York: London Academic Press, 1978), 11.

27. Gary S. Becker, *The Economic Approach to Human Behavior* (Chicago: The University of Chicago Press, 1976), 109.

28. Alessio Maria Pacces & Louis T Visscher. *Methodology of Law and Economics*. Bart van Klink and Sanne Taekema (Eds.) (Tübingen: Mohr Siebeck, 2011), 85.

۲۹. برای آشنایی با متدولوژی جریان اصلی حقوق و اقتصاد (شیکاگو)، نک: مقاله قبلی نویسنده: عباس طوسی، «متدولوژی حقوق و اقتصاد»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۱۴، ۴(۱۳۹۰)، ۲۵۱-۲۷۷.

30. Mark Blaug, *The Methodology of Economics or How Economists Explain* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980), 126.

همیلتون (۱۸۹۹ و ۱۹۰۴)[۳۱]، کامنز (۱۹۲۴)[۳۲]، حقوق‌دان - اقتصاددانانی همچون رابرت هیل (۱۹۵۲)[۳۴] و فرانک (۱۹۳۰)[۳۵] یافت؛[۳۶] بنابراین منابع پژوهشی در این زمینه قدیمی هستند، با وجود این موضوع پژوهش نو است. این پژوهش ذیل مطالعات حقوق اقتصادی قرار می‌گیرد و از منظر روش‌شناسی تحقیق، پژوهشی نظری - توسعه‌ای با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای محسوب می‌شود. ما در ادامه در قالب دو بخش، ذیل عناوین نقش نهادها (بخش اول) و انتخاب نهادی (بخش دوم) در گذر از مرور آثار نهادگرایان، اصول متدولوژیک رویکرد نهادی به حقوق و اقتصاد را شناسایی و معرفی می‌کنیم.[۳۷]

۱- نقش نهادها

افراد جامعه معمولاً مقید هستند که مطابق عرف عمل کنند و این عرف در قالب قواعدی امری و یا تکمیلی بر اَعمال و انتخاب افراد حاکم است. برداشت عمومی از عرف شامل رفتارهایی است که مطابق الگوهای اجتماعی عاقلانه و معمول پنداشته می‌شود. نهادگرایان این الگوهای پذیرفته‌شده را نهاد می‌دانند. نهادها در عین اینکه بر رفتار افراد تأثیرگذار هستند، خود نیز با رفتار افراد، تحت وضعیت‌های مشابه شکل گرفته و مدام در حال تغییر هستند؛ یعنی عمل انسان و عوامل تعیین‌کننده اجتماعی برای تعامل با یکدیگر، توسط جوامع بشری تعیین شده و اراده آزاد افراد به محیط اجتماعی کمک می‌کند و از سوی دیگر، توسط آن محیط شکل می‌گیرد.[۳۸]
وبلن، نهادها را دسته‌هایی از عادات تثبیت‌شده فکری می‌دانست که در بین عموم انسان‌ها مشترک بوده و محصولی از عادات رفتاری هستند[۳۹] و کامنز، نهاد را به‌عنوان «اقدام جمعی در کنترل عملکرد فردی» و «عمل جمعی در محدود کردن، آزادسازی و گسترش اقدامات فردی» تعریف می‌کرد.[۴۰] همیلتون، نهادها را روش‌های مرسوم رفتار افراد یا گروه‌ها در وضعیت‌های مختلف[۴۱] می‌دانست.[۴۲] کامنز در مقاله‌ای که در سال ۱۸۹۹ میلادی با عنوان «بینش

31. Veblen: The Theory of the Leisure Class, Op. Cit.
32. John Rogers Commons: 1924: Legal Foundations of Capitalism.
33. Walton Hale Hamilton: The Control of Wages (1923)
34. Robert Lee Hale: 1952: Freedom Through Law: Public Control of Private Governing Power.
35. Jerome Frank: 1930: Law and the Modern Mind.
36. Medema, Mercuro & Samuels, Op. Cit. 418.
۳۷. این مقاله تنها در خصوص متدولوژی رویکرد نهادی به حقوق و اقتصاد است و بررسی رویکرد نونهادی New Institutional Law and Economics خارج از موضوع این مقاله است.
38. Walter S. Buckingham, *Theoretical Economic Systems: A Comparative Analysis* (Ronald Press Company, 1985), 104.
39. Veblen: The Theory of the Leisure Class, Op. Cit. 626.
40. J. R. Commons, "Institutional Economics", *American Economic Review*, 21, 4(1931), 648.
41. Hamilton, Op. Cit. 318.
۴۲. وبلن اولین فردی بود که به طرح مسئله نهادها و نقش آنها در اقتصاد پرداخت. وی در سال ۱۹۰۰ میلادی با

جامعه‌شناسی نسبت به حاکمیت[43]» منتشر کرد، به بررسی وجود و اهمیت نهادها پرداخت و از بینش فردگرایانه اقتصاد نئوکلاسیک فاصله گرفت. او می‌گوید: «در تمام جوامع بشری، تمایلات فردی با قیودی معین محدود می‌شوند. این محدودیت‌ها، رسوم و قوانینی هستند که بیانگر شیوه‌های پذیرفته‌شده رفتار افراد با یکدیگرند. در جوامع اولیه، عرف، رسوم، سنت‌ها و آیین‌ها به‌طور سخت‌گیرانه‌ای نحوه تعامل افراد را با یکدیگر مشخص می‌کردند».[44]

کامنز، محور مطالعات خود را «مبادله» قرار داد. مبادله در نظر او نه‌فقط تبادلات مالی، بلکه کلیه مراودات افراد در اجتماع را در برمی‌گرفت. او سه سطح برای مبادلات در نظر گرفت: ۱- چانه‌زنی[45]؛ ۲- مدیریتی[46] و ۳- سهمیه‌ای.[47] در مبادلات چانه‌زنی، محور تعامل، اراده است. هر یک از طرفین تعامل در رسیدن به مقصود خود از طریق چانه‌زنی در تلاش است تا حداکثر منافع خود را تأمین نماید، اما در مبادلات مدیریتی، یک طرف تعامل به دلیل قدرت و مکنت بیشتر، شرایط را بر طرف دیگر تحمیل می‌کند و درنهایت در مبادلات سهمیه‌ای، دولت نقش‌آفرینی کرده و منافع جمعی را بر منافع فردی حاکم می‌سازد. در هر یک از این سطوح مبادلات، مناسبت‌های اخلاقی، سیاسی، قضایی، اجتماعی و ... رفتار افراد را کنترل، محدود یا آزاد می‌کند.[48] این مناسبت‌ها می‌توانند به‌صورت سازمان‌یافته[49] مانند خانواده، شرکت، اتحادیه تجاری، انجمن تجاری، دولت و فرامین دولتی، قواعد حقوقی، قوانین، رویه‌های قضایی و یا سازمان‌نیافته[50] مانند هر عرف و رسوم اجتماعی که افراد در چهارچوب آن خود را محدود

انتشار کتاب «نظریه طبقه‌ی تن‌آسا: The Theory of the Leisure Class» تلاش کرد تا دیدگاه اقتصاد نئوکلاسیک به نیروی کار را به چالش بکشد. او طبقاتی از جامعه را محور مطالعه خود قرار داد و نشان داد که این طبقات اجتماعی بدون آنکه تولیدی داشته باشند، از ثروت و مکنت زیادی برخوردارند. مطالعات او پیرامون این سؤال شکل گرفت: اگر طبیعت بشر، کسب حداکثری منفعت باشد [آن‌طور که در اقتصاد نئوکلاسیک ادعا می‌شود]، چگونه ممکن است جامعه در برابر آورده این طبقات که شامل هیچ مصنوعی نیست، هزینه‌ای گزاف دهد؟! او معتقد بود که مشخصه ادراک عمومی امروزی این است که هر تلاشی تا آنجا که هدف نهایی آن استفاده از منابع طبیعی باشد، باید صنعتی محسوب شود و کار طبقه تن‌آسا فاقد چنین ویژگی است و بدین ترتیب عملیات این طبقه را حتی کار نمی‌شمارد و چنین موقعیت‌هایی در جامعه را نهاد می‌نامد که با زمینه‌هایی چون تأثیرات فرهنگی، تحولات اجتماعی و ارزشی، آب‌وهوا و ... شکل می‌گیرد و در طول زمان تحت تأثیرات همین عوامل تغییر می‌کند که آن را تکامل نهادها می‌نامد.

43. A Sociological View of Sovereignty
44. J. R Commons, “A Sociological View of Sovereignty: I”, *American Journal of Sociology*, 5, 1(1899), 3.
45. Bargaining
46. Managerial
47. Rationing
48. Commons, “Institutional Economics”, Op. Cit. 648.
49. Organized Going Concerns
50. Unorganized Custom

می‌نماید،[51] باشد. کامنز معتقد بود که نهادهای اولیه بر اساس الگوهای مشخصی از عادات تحریم اجتماعی شکل گرفته‌اند که می‌توانند به اشکال دیگری درآیند. این ایده کامنز در چهارچوب تعامل‌گرایی روش‌شناختی[52] و تکامل‌گرایی روش‌شناختی[53] تعریف می‌شود.

۱-۱- تعامل‌گرایی

دغدغه اصلی کامنز، کشف توسعه، تکامل و عملکرد نهادهایی بود که درنهایت بر عملکرد سیستم اقتصادی تأثیر می‌گذارند. بخش عمده‌ای از این کار شامل بررسی مبانی حقوقی سیستم اقتصادی سرمایه‌داری، به‌ویژه در رساله کلاسیک وی «مبانی حقوقی سرمایه‌داری[54]» در سال ۱۹۲۴ میلادی بود. این اثری متفاوت بود از آنچه پیش‌تر اقتصاددانان نگاشته بودند و دلیل آن، ارتباط نزدیک کامنز با حقوق از طریق فعالیت وی در ارتباط با دادگاه‌ها و خدمت در کمیسیون‌های دولتی در تهیه پیش‌نویس قوانین بود. در این اثر، او بر شرح نقش قانون و دادگاه‌ها و نحوه تعیین آنها به‌عنوان عناصر مهم سیستم اقتصادی تأکید می‌کند. کامنز به تحلیل طیف گسترده‌ای از قواعد حقوقی دست زد تا تأثیرات آنها را در توسعه سیستم سرمایه‌داری موجود بررسی کند و از این طریق، روابط متقابل بین فرایندهای حقوقی و اقتصادی را روشن کند. کامنز نشان داد که چگونه از یک سو، اقتصاد بر حقوق تأثیر می‌گذارد (زیرا سیستم اقتصادی، فشارهایی را بر سیستم‌های سیاسی و حقوقی برای تغییر قانون وارد می‌کند که جهت خاصی از تکامل را تسهیل می‌کند) و از سوی دیگر، حقوق چگونه بر اقتصاد تأثیر می‌گذارد (یعنی چگونه تغییرات حقوقی، توسعه فعالیت اقتصادی را در یک جهت خاص تسهیل می‌کند).[55]

در سطح مبادلات چانه‌زنی، افراد در تلاش هستند تا منافع خود را به حداکثر برسانند، اما در تضاد با منافع طرف مقابل در فرایند چانه‌زنی به نقطه‌ای دست می‌یابند که عقد حاصل می‌شود؛ اما افزون‌خواهی فردی تنها عامل مؤثر بر این روابط نیست. بسیاری از امور از طرف جامعه (اعم از خانواده، قومیت، شهر یا کشور، صنف و...) مذموم انگاشته می‌شود و فرد علی‌رغم میل به کسب منفعت بیشتر، تن به محدودیت‌های محیطی می‌دهد. دولت و قوانین نیز محدودیت‌های بعدی هستند که فرد را ملزم به رعایت اصولی می‌نماید و درنهایت، رویه قضایی و نحوه برخورد دستگاه قضایی و انتظامی با هر وضعیت، رفتار فرد را در جهت خاصی هدایت می‌کند؛ اما در سطح مبادلات مدیریتی، منافع فردی محوریت خود را به منافع جمعی و مدیریتی می‌دهد. در مبادلات سهمیه‌ای،

51. Oliver E. Williamson, *"The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead"*, *Journal* of Economic Literature, 38, 3(2000), 597.
52. Methodological Interactionism
53. Methodological Evolutionism
54. Legal Foundations of Capitalism
55. Medema & Mercuro, Op. Cit. 218.

این دولت و قوانین هستند که بر اساس سیاست‌های حاکمیتی، قواعدی را برای افراد تعیین می‌کنند و افراد مجبور به رعایت آنها هستند و حتی در قبال نقض آنها با ضمانت اجراهایی روبه‌رو هستند. تمام این عوامل در تعاملی چندسویه در شکل‌گیری الگویی اجتماعی مؤثرند.[۵۶]

فرانک، قوانین را الگوهایی اجتماعی می‌دانست که از نهادهای اجتماعی استخراج و توسط قانونگذار به رسمیت شناخته می‌شوند؛ اما به‌محض اینکه قانون می‌شوند، به قواعدی خشک و سخت تبدیل می‌گردند. اگرچه قانون در حفظ نظم اجتماعی و یکنواختی عدالت برای همه شهروندان مؤثر است، اما از آنجا که لزوماً قواعد کلی را وضع می‌کند و نمی‌تواند شرایط خاص هر مورد را به‌درستی در نظر بگیرد، به فرمول‌هایی که با انسان‌ها مانند موجودات ریاضی یکسان رفتار می‌شود، تبدیل می‌گردد. تحت چنین تأثیراتی، آرمان قانونگذار به «حکومت قوانین و نه انسان‌ها» تنزل می‌یابد.[۵۷] او با نقل این جمله از گری «قانون، نظرات یک دوجین پیرمرد است که آن را از منابع قانون استخراج می‌کنند» توجه قضات را به منابع قانون (و نه متن قانون) جلب کرد. منابع قانون (شامل سوابق قضایی، نظرات کارشناسان، آداب‌ورسوم و اصول اخلاقی و ...) هیچ‌یک به‌خودی‌خود قانون نیستند؛ بلکه عواملی هستند که در شرایطی نهادی، الگوهایی را شناسایی می‌کنند که در چهارچوب کلمات توسط قانونگذاران معرفی می‌شوند.[۵۸] قاضی در صورتی می‌تواند قضاوت عادلانه‌ای انجام دهد که به تمام عوامل مؤثر در وضعیت نهادی توجه

---

۵۶. آنت ون‌دن برگ (Annette Van den Berg)، آنتون اسپیتهوون (Antoon Spithoven) و جان گروینوگن (John Groenewegen) در کتاب مشترکی با عنوان «مقدمه‌ای بر اقتصاد نهادگرا: Institutional Economics: An Introduction» در خصوص تأثیر متقابل نهادها و رفتار کنشگران توضیح می‌دهند: «محیط بر افراد اثر گذاشته و طرز تفکر، هنجارها و ارزش‌های ایشان را تعدیل می‌کند. این تعدیل‌ها نیز به‌نوبه خود بر محیط اثر می‌گذارند. می‌توانید فرض کنید که بنگاه‌ها در شرایط کشور ژاپن، با ساختارها، هنجارها و ارزش‌های خاص خود، یک ساختار سازمان‌دهی شبکه‌وار را تشکیل می‌دهند که به آن کیرتسو می‌گویند و آن ساختارهای سازمان‌دهی بر هنجارها و ارزش‌های جامعه ژاپنی اثر می‌گذارند. به همین ترتیب ساختار کیرتسو بر بنگاه‌هایی که در آن شبکه هستند تأثیر می‌گذارد و به همین دلیل باز هم بر تعامل بین اعضای کیرتسو اثر می‌گذارد» (جان گروینوگن، آنت دن ون برگ و آنتون اسپیتهوون، مقدمه‌ای بر اقتصاد نهادگرا (تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۱)، ۱۰۲). [نویسنده: Keiretsu: به مجموعه‌ای از شرکت‌ها با روابط کاری و سهامداران متصل به یکدیگر اطلاق می‌شود. به این ترتیب که شرکت‌های عضو، بخش کوچکی از سهام دیگر شرکت‌ها را در اختیار دارند و دارای یک هسته مرکزی هستند. این سیستم به مقاومت هر شرکت در برابر نوسانات بازار سهام کمک می کند؛ بنابراین برنامه‌ریزی بلندمدت برای پروژه‌ها را امکان‌پذیر می‌سازد. شرکت‌های کیرتسو نوعی از گروه‌های تجاری غیررسمی بودند که تا نیمه دوم قرن بیستم بر اقتصاد ژاپن سلطه داشتند].

۵۷. فرانک از سالموند نقل می‌کند: «قانون ماشین نیست و قضات ابزار ماشینی نیستند. هرگز مجموعه‌ای از قوانین قوانین ثابت و از پیش تعیین‌شده برای همه وجود نداشته و نخواهد داشت».

58. Jerome Frank & Brian H. Bix. *Law and the modern mind* (New York: Coward-Mccann, 2017), 128.

کند. برای اینکه بتوانیم منظور فرانک را روشن‌تر بیان کنیم، در ذیل مثالی می‌آوریم؛

«چک» پیش از آنکه در قوانین پیش‌بینی شود، یک نهاد اجتماعی است که توسط عوامل متعدد دخیل در آن شکل گرفته و در حالی که بازیگران آن در چهارچوب قواعد نهادی تصمیم می‌گیرند، در عین حال نحوه عملکرد هر یک از بازیگران در عملکرد سایر کنشگران و در کل، در تغییرات نهادی مؤثر است. شکل ذیل نشان می‌دهد که نحوه استفاده کاربران از چک (به‌ویژه در مورد چک‌های موجل) و نحوه برخورد قضایی با چک‌های بلاوصول و قواعد تقنینی از سوی قانونگذار، تحولات بانکداری (به‌ویژه بانکداری الکترونیک) و ... در سال‌های متمادی رواج چک، چگونه موجب شده است که ماهیت و کارکرد چک مدام دچار تحول و دگرگونی شود.

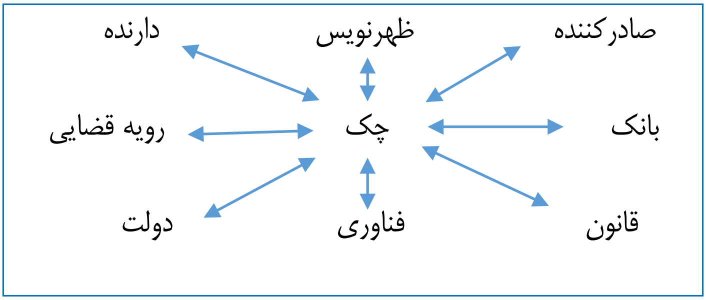

شکل (۱): تعاملات کنشگران چک در وضعیت نهادی

۱-۲- تکامل‌گرایی

وبلن در تعریف نهاد به تغییرات دائمی آن در طول زمان و در گستره جغرافیایی تأکید زیادی داشت.[۵۹] مسیر تکاملی سیستم اقتصادی، مشتق از سیاست‌های حقوقی ـ اقتصادی است که در طول زمان شکل گرفته است. از درون فرایندهای سیاست‌گذاری اعم از قانونگذاری، رویه قضایی یا اداری و ... نیروهایی به وجود می‌آیند که با لحاظ یا حذف آنها، ساختار اصلی موجود در نهادها و روابط حقوقی ـ اقتصادی شکل می‌گیرد. روند مداوم انتخاب در عرصه‌های حقوقی و اقتصادی، ساختارهای نهادی را در هر برهه از زمان تعیین می‌کند و همچنین ساختارهای وضعی موجود یا آینده را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ به عبارت دیگر فرایند انتخاب، تعیین می‌کند که آیا جهان تغییر خواهد کرد و اگر چنین

۵۹. وبلن: «زمینه‌ای که بر اساس آن تمایز بین حقایق ایجاد می‌شود با تغییر علاقه‌ای که به‌طور معمول در آن [شکل می‌گیرد]، تحول می‌یابد. در هر زمینه، تمایزات برای هر فرد که به‌طور معمول حقایق مورد نظر را از دیدگاه متفاوتی درک می‌کند و آنها را برای هدفی متفاوت ارزیابی می‌کند، بی‌اهمیت به نظر می‌رسد. عادت تشخیص و طبقه‌بندی اهداف و جهات مختلف فعالیت و ضرورت آن، همیشه و در همه جا غالب است؛ زیرا لازمه دستیابی به نظریه یا طرح زندگی است. دیدگاه خاص یا ویژگی خاصی که در طبقه‌بندی حقایق زندگی به‌عنوان امری مسلم مطرح می‌شود، بستگی به علاقه‌ای دارد که تبعیض حقایق از آن ناشی می‌شود؛ بنابراین با رشد فرهنگ به‌تدریج تغییر می‌کند».

است، چه مقدار؟ وبلن با مشاهده تغییراتی که نهادها در طول زمان داشته‌اند، به مسئله تکامل تأکید بسیاری داشت. او معتقد بود که تغییرات تدریجی نهادها در طول زمان امری بدیهی است که تحت تأثیر تحولات تاریخی روی می‌دهد و معمولاً هسته اولیه خود را حفظ می‌کند.[۶۰]

کامنز این تغییرات و تکامل در نهادها را هوشمند می‌شمارد و آن را ناشی از تضاد منافع می‌داند. به عقیده او، در گذر زمان و در پی نارضایتی از نهادهای پذیرفته‌شده توسط افرادی که آن نهاد، حقوق آنها را تضییع می‌کند و یا آن نهاد را غیرعادلانه می‌پندارند، نهادها ناچار به تغییر و تکامل هستند. این تکامل ناشی از تغییر نگرش اجتماعی است.[۶۱] در هیچ‌یک از سطوح مناسبت‌های اجتماعی، قواعد و اصول پایداری وجود ندارد. از سویی عرف، هنجارها، قوانین، سیاست‌های حاکمیتی و ... مدام در حال تغییر و رشد بوده و از سوی دیگر در جوامع مختلف، متغیر هستند؛ بنابراین حقوق در زمان و مکان تغییر نموده و افراد متأثر از تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و حتی جغرافیایی محدود به نهادهای متفاوتی هستند.

در مثال «چک» هر یک از عوامل و کنشگران وضعیت ثابتی ندارند. تحولات صنعت بانکداری (تغییر بانکداری کاغذی با بانکداری الکترونیک)، تحولات سیاست‌های پولی دولت (به‌طور مثال در برخورد با پدیده خلق پول از طریق صدور چک)، نحوه تصمیم‌گیری دادگاه‌ها در رابطه با دعاوی با موضوع چک، تحولات تقنینی، انتخاب راهبرد صادرکنندگان، ظهرنویسان و دارندگان چک در نحوه استفاده از آن، همگی در طول زمان در حال تغییر است. تمام این تغییرات، تعریف عمومی از رفتار متعارف و عاقلانه را در کاربرد چک و ماهیت آن متحول می‌سازد؛ بنابراین مهم است که قضات تغییرات نهادها و عوامل مؤثر بر آنها را در نظر بگیرند.

فرانک، ذیل عنوان «قاضی خوب» و طرح این سؤال که «چه کسی قاضی خوبی است؟!» عدالت را در سایه توجهات قضات به تغییرات نهادی و الگوهای رفتار اجتماعی قابل تحقق دانست و تأکید قضات در استفاده از قوانین ثابت (که الگوهای ثابتی را بر رفتار انسان‌ها مقرر می‌کند) را غیرعاقلانه و دور از عرف و منابع قوانین می‌دانست. از نظر او، قاضی به‌جای توجه به اینکه قانون چه می‌گوید، باید توجه کند که قانون در چه شرایط زمانی و اجتماعی، رفتاری را عاقلانه و متعارف پنداشته و اقدام به الگوسازی کرده است و تغییرات نهادی چه تأثیری بر رفتار حال افراد در وضعیت حقوقی داشته است.[۶۲]

۲- انتخاب نهادی

اینکه گفته شد قوانین به دلیل کلیت به‌تنهایی قادر به تحقق عدالت نیستند، به این معنا نیست که

60. Veblen: The Theory of the Leisure Class, Op. Cit. 6.
61. Commons, "Institutional Economics", Op. Cit. 652.
62. Frank & Bix. Op. Cit. 130.

نیازی به الگوهای کلی در جامعه نیست؛ زیرا اساساً افراد باید قادر باشند تا نتایج انتخاب و رفتار خود و دیگران را در جامعه پیش‌بینی نمایند تا روابط خود را بر اساس آن تنظیم کنند.[٦٣] الگوهایی که حقوق سعی دارد آنها را به رسمیت بشناسد، اصولاً الگوهایی هستند که عقلایی محسوب می‌شوند. معمولاً ملاک عقلانیت، پذیرش اجتماعی یک الگو است؛ اما خودِ مسئله عقلانیت، موضوع اختلافی در همه ادوار بوده است. اگرچه هیچ مفهوم واحدی از عقلانیت، مورد استفاده همه نظریه‌های اقتصادی نیست، اما یک مفهوم اصلی وجود دارد که اساس بسیاری از نظریه‌پردازی‌های اقتصادی را تشکیل می‌دهد. عقلانیت اقتصادی مبتنی بر این فرضیه است که افراد، رفتارهای عقلانی دارند و گزینه‌ها و تصمیمات را در ساختارهای منطقی اندیشه در نظر می‌گیرند. افراد هنگام انتخاب سعی می‌کنند فواید عمل را در برابر هزینه‌های آن بسنجند و انتخابی کنند که درنهایت فایده‌ای در برداشته باشد.[٦٤] حقوق و اقتصاد با تعمیم همین منطق به رفتار انسان در اجتماع، سعی می‌کند نشان دهد که رفتار انسان دارای معیار معینی است که دیگران نیز از فرد، همان انتظار را دارند. اقتصاد به انتزاعاتی مانند منحنی تقاضا، مرزهای تولید یا نرخ بهره توجه دارد. هیچ‌یک از این ورودی‌ها درواقع به معنای ملموس وجود ندارند. با این حال ریشه کنش فردی انسان هستند. هر بازیگری هم‌زمان فعالیت‌های خود را به روشی معنادار و ارزش‌محور تنظیم می‌کند. این ارزش‌ها و اقدامات از طریق شاخص‌های اقتصادی گسترده به‌صورت پویا گرفته می‌شوند و به دنبال آن مورد تجزیه‌وتحلیل قرار می‌گیرند. این روش‌شناسی علمی در حقوق و اقتصاد شیکاگو به «انتخاب عقلانی» شناخته می‌شود؛ اما در حقوق و اقتصاد نهادی، انتخاب و حداکثرطلبی[٦٥]، محدود به تأثیرات نهادها و سیاست‌های دولت است.

هیل، الگوی رفتاری انسان را تابعی مخلوط و پیچیده از اختیار و اجبار می‌دانست. الگوی هیل از مفاهیمِ آزادی اراده، اجبار، قدرت و دولت تشکیل شده بود. از نظر او فرایندهای حقوقی و اقتصادی دو امر جدایی‌ناپذیر هستند. اقتصاد به‌عنوان ساختاری از ترتیبات و روابط نهادی است که مستلزم درک شکل‌گیری و ساختار توزیع قدرت و نظام حقوقی (در اینجا حقوق عرفی) است. به این ترتیب زمانی که سخن از آزادی اقتصادی می‌شود، فقط به معنای آزادی درگیر شدن در اجبار اقتصادی است.[٦٦]

۲-۱- عقلانیت نهادی

انسان موجودی در ذات اجتماعی است و زندگی فردی برای انسان قابل تصور نیست. حضور در

٦٣. فرانک با نقل قول از برک می‌نویسد: «هیچ انسان عاقلی هرگز خود را با انتزاعات و کلیات اداره نکرده است».

٦٤. بنتام: «طبیعت، انسان را زیر سلطه دو حاکم مقتدر و قوی قرار داده است؛ لذت و رنج. تنها تحت تأثیر این دو است که مشخص می‌شود ما چه باید بکنیم و یا چه خواهیم کرد».

65. Maximalism

66. Robert L Hale, “Freedom Through Law”, *Virginia Law Review*, 39, 6(1953), 871.

اجتماع با انواع نهادهایی که در طول تاریخ بر آن حاکم گشته است، انسان را ملزم به رعایت قواعدی می‌کند که ممکن است منافع فردی او را به کمال نرساند. حقوق و اقتصاد نهادی گرچه به حداکثرطلبی فردی (به‌عنوان یک نهاد) باور دارد، اما حداکثرطلبی را محدود به شرایط نهادی می‌داند که فرد در چهارچوب محدودیت‌های نهادی به دنبال حداکثر کردن منافع خویش است و ساختارهای قواعدی که فعالیت‌های اقتصادی را سازمان‌دهی و تنظیم می‌کنند، صرفاً با ترکیب عوامل در مدل درون‌زای نئوکلاسیک‌ها، قابل توصیف نیستند.[۶۷]

رویکرد نهادی برای محاسبه انتخاب حداکثری و پیش‌بینی رفتار افراد از الگوهای داده ـ ستانده[۶۸] و مدل‌سازی عامل بنیان[۶۹] استفاده می‌کند. بر اساس الگوی داده ـ ستانده، افراد در انتخاب‌های خود با توجه به نهاد حداکثرطلبی اقدام می‌کنند، اما در چهارچوب محدودیت‌های محیطی (ناشی از سایر نهادها) که انتخاب‌ها را برای افراد محدود کرده، قرار دارند و ممکن است در آن چهارچوب، نتوانند بهترین گزینه را انتخاب کنند. با وجود این در همان چهارچوب نهادی، دست به بررسی نتایج انتخاب زده و هزینه‌ها و فواید آن را محاسبه می‌کنند و پس از کسر هزینه‌ها از فواید نتایج، دست به انتخاب گزینه‌ای می‌زنند که بیشترین فایده ممکن را برای آنها به ارمغان می‌آورد. این مدل بر پایه محاسبات ریاضی شکل می‌گیرد، اما نرخ تبدیل مطلوبیت برای همه افراد یکسان نیست (بر خلاف ایده مطلوبیت انتظاری[۷۰] در رویکرد نئوکلاسیک). این مدل، نحوه انتخاب‌های فردی را توصیف می‌کند اما در انتخاب‌های اجتماعی، افراد تحت تأثیر انتخاب‌های دیگران نیز قرار خواهند گرفت؛ بنابراین مدل‌سازی عامل بنیان در این شرایط مورد استفاده قرار می‌گیرد.

نمونه‌های اولیه مدل‌سازی عامل‌بنیان با استفاده از نظریه بازی‌های[۷۱] دیوید هیوم[۷۲] شکل گرفت. مدل‌سازی عامل‌بنیان، مجموعه از مدل‌های محاسباتی برای شبیه‌سازی اقدامات و تعاملات عامل‌های خودمختار (با توجه به ارزیابی اثرات آنها بر روی سیستم به‌عنوان یک کل) است. این مدل‌سازی تأکید بر تعاملات عوامل دارد، یا به عبارتی دیگر الگویی چندعاملی است و معمولاً عامل فردی را با محدودیت عقلانیت در نظر می‌گیرد. به بیان دیگر خصوصیات شبکه سطح بالای تعاملات، از زیر شبکه‌های سطح پایین به وجود می‌آیند. به‌عنوان مثال، تغییرات دولت در مقیاس کلان از رفتارهای عاملین در مقیاس خرد پدیدار می‌شود و رفتارهای ساده (به معنای قواعدی که توسط عوامل خرد دنبال می‌شوند) رفتارهای پیچیده‌ای ایجاد می‌کنند (به معنای تغییر حالت در کل سیستم). مدل‌سازی عامل‌بنیان، با فرضیاتی در مورد عوامل و

67. Medema, Mercuro & Samuels, Op. Cit. 420.
68. Input-Output Model
69. Agent-based Modeling
70. Expected Utility Hypothesis
71. Game Theory
72. David Hume

فعل‌وانفعالات آنها آغاز می‌شود و سپس با استفاده از شبیه‌سازی، مدل‌هایی را تولید می‌کند که پیامدهای پویای این مفروضات را نشان می‌دهد. عوامل در مدل‌سازی عامل بنیان می‌توانند از ویژگی‌های منفعل دنیای فیزیکی، بدون عملکرد شناختی گرفته تا تصمیم‌گیرندگان فردی و گروهی با قابلیت‌های پیشرفته یادگیری و ارتباطی باشند.[۷۳]

۲-۲- نقش دولت

کامنز، تصمیمات دولت و قوانین مصوب را به‌عنوان نهادهای مهمی در جوامع امروزی برمی‌شمرد و نقش آنها را پررنگ‌تر از نهادهای هنجاری می‌داند.[۷٤] هیل، الگوی رفتار عاقلانه را در توجه به تصمیمات دولت که عموماً از پشتوانه قدرت الزام‌آور برخوردار است، ترسیم می‌نماید و معتقد است که مصوبات دولت، نه در چهارچوب قواعد بازتوزیع ثروت، بلکه تحت تأثیر نهادهای سیاسی و حاکمیتی شکل می‌گیرد.[۷۵]

در رویکرد نهادی، دولت به‌مثابه یک ابربنگاه (به تعبیر کاوز) نقش پررنگی در شکل‌گیری و تغییرات نهادها دارد؛ زیرا حقوق به دلیل وجود نهادهای قدیمی اجتماعی نیست که وجود دارد، بلکه به این دلیل است که توسط دولت محافظت می‌شود. وارن جی ساموئلز[۷۶] در این خصوص می‌گوید: «حقوق، هر منافعی است که دولت در هنگام بروز اختلاف، نسبت به منافع دیگر محافظت کند ... بنابراین حقوق مربوط به محدودیت‌های قانونی موجود در شناسایی و تفسیر آنها، اعمال حقوق دیگران و تغییرات قانونی و غیرقانونی توسط دیگران است».[۷۷]

رونالد کاوز اقتصاددانی نهادگرا بود که دو مقاله با عناوین «ماهیت بنگاه[۷۸]» و «مسئله هزینه اجتماعی[۷۹]» منتشر کرد که در زمینه حقوق و اقتصاد، بسیار مورد توجه قرار گرفت. او با تشبیه جامعه به بنگاه، سعی کرد تا نشان دهد که تصمیمات افراد در داخل جامعه چگونه ممکن است متأثر از نهاد حاکم بر آن اجتماع باشد.[۸۰]

---

73. Leigh Tesfatsion, "Agent-Based Modeling and Institutional Design", *Eastern Economic Journal*, 34(2011), 2.

۷٤. کامنز: «در جوامع پیشرفته، حقوق مدنی مجموعه‌ای کلی از قواعد رفتاری خاص را معین می‌کنند که دامنه وسیعی از انتصاب‌های فردی در درون آن مطرح می‌شود و در چهارچوب این حقوق می‌توان به شخصیت و باورهای شخصی و تمایلات فرد اعتماد کرد و به رفتار بردبارانه او نسبت به افراد مشابه، اطمینان یافت».

75. Hale, "Freedom Through Law", Op. Cit. 871.

76. Warren J. Samuels

77. Warren J. Samuels, "Commentary: An Economic Perspective on the Compensation Problem", *Wayne law Review*, 21(1974), 118.

78. The Nature of the Firm

79. The Problem of Social Cost

۸۰. کاوز: «همچنان که سال‌ها پیش توضیح دادم، «بنگاه» نمونه‌ای از مواردی است که تولید را در بازار سازمان‌دهی می‌کند. در داخل یک بنگاه، معاملات بین عوامل و بخش‌های مختلف تولید حذف شده و تصمیمات اداری جایگزین

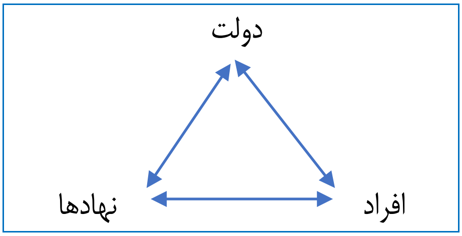

شکل (۲): عناصر اساسی بر رفتار کنشگران

هر یک از عوامل نهادی، تابعی از روند ایجاد حقوق (و بازآفرینی آن) است و از این رو توانایی افراد در تأمین حقوق (یا تغییر در آن) از طریق استفاده و کنترل دولت است؛ بنابراین دولت برای کسانی که به دنبال منافع یا مزایای حقوقی ـ اقتصادی فردی هستند، به‌عنوان کنترل‌کننده تبدیل می‌شود. لذا حقوق و اقتصاد نهادی اصطلاحاتی مانند مقررات، مقررات‌زدایی و مداخله دولت را گمراه‌کننده می‌داند؛ زیرا دولت در همه‌جا حضور دارد. به‌عنوان مثال معمولاً گفته می‌شود که تصویب مقررات ایمنی محل کار به‌منزله مداخله دولت در بازار است. با وجود این چنین فعالیتی صرفاً نشان‌دهنده تغییر منافع دولت است. این دولت و سیاست‌های دولت است که تعیین می‌کند حق چیست و باید به چه کسی داد؟! بنابراین در حقوق و اقتصاد باید به دولت و نگرش دولت به مسائل، توجه ویژه نمود تا جایی که تحلیل‌هایی که بی‌توجه به تصمیمات و سیاست‌های دولت است، واقع‌بینانه نخواهد بود.[۸۱]

نتیجه‌گیری

توجه به نقش عوامل اجتماعی در تصمیمات فردی که از آن به نهاد یاد می‌شود، نقطه قوت رویکرد نهادی است. این عوامل که تحت تأثیر فرهنگ و آداب اجتماعی در طول تاریخ در سطوح مختلفی بر زندگی انسان سایه افکنده است، نشان می‌دهند که بر خلاف تصور جریان اصلی حقوق و اقتصاد (شیکاگو)، نمی‌توان در تحلیل رفتار فرد تنها به تمایلات فردی او توجه داشت و لازمه زندگی

معاملات بازار شده است. سازمان‌دهی تولید در سطح بنگاه، بدون نیاز به معامله بین صاحبان سرمایه و عوامل تولید صورت می‌گیرد. مالک زمین بزرگ ممکن است هر بخش از زمین خود را به استفاده خاصی اختصاص دهد و در این امر نتیجه‌ای را که ارتباط این فعالیت‌های مختلف بر درآمد نهایی ناشی از زمین خواهد داشت، مدنظر قرار دهد؛ در این فرایند معامله بین فعالیت‌های مختلف بخش‌های زمین منتفی خواهد بود. مالکین ساختمان‌های بزرگ یا ساختمان‌های مختلفی که در یک منطقه واقع شده‌اند، ممکن است به همین نحو عمل کنند. در واقع مطابق تعبیری که قبلاً به کار بردم، بنگاه، حقوق تمامی افراد عضو خود را کسب می‌کند و لذا در سازمان‌دهی بین این حقوق نیازی به معامله ندارد و با تصمیم‌گیری اداری، نحوه به‌کارگیری و ترکیب این حقوق را رقم می‌زند». نک:

Ronald H. Caose, “The problem of social cost”, *Journal of Law and Economics*, (1960), 11.

81. Samuels, “Commentary: An Economic Perspective on the Compensation Problem”, Op. Cit. 119.

اجتماعی، محدودیت‌های اجتماعی است که فرد به‌طور ضمنی آن را پذیرفته و در آن چهارچوب عمل می‌کند. حقوق به‌عنوان سیستمی از سازمان اجتماعی (رسمی و غیررسمی) مرتبط با تنظیم زندگی اقتصادی ـ اجتماعی است. به‌جای پیش‌فرض دانستن برخی ویژگی‌های فردی برای انسان (مانند رویکرد شیکاگو)، بینش اساسی در حقوق و اقتصاد نهادی این است که ویژگی‌های مشخص جوامع و اشکال سازمان اجتماعی به‌طور قابل توجهی در مکان و زمان متفاوت است. با توجه به این دیدگاه، تحلیل‌گران نهادی تلاش می‌کنند تا عوامل مشخص تاریخی ـ اجتماعی را که عملکرد فرد در اجتماع را شکل می‌دهند، درک کنند. یکی از ویژگی‌های اساسی برای درک ماهیت اجتماعی و تاریخی سازمان اجتماعی، شناسایی نهادهای اجتماعی است. با توجه به مفهوم وسیع نهادها می‌توان آنها را به‌طور اختصار «رفتار منظم و الگوی افراد جامعه و ایده‌ها و ارزش‌های مرتبط با این قواعد» تعریف کرد. نهادها در تعاملی چندسویه، ضمن تأثیرگذاری بر رفتار افراد و سیاست‌های دولت، دارای تأثیرپذیری نیز از رفتار جمعی افراد و دولت هستند که هر یک از اضلاع این مثلث در طول زمان بر دیگری تأثیر گذاشته که منجر به تغییر و تکامل در نهادها می‌شوند.

حقوق و اقتصاد نهادی متأثر از روش‌شناسی علم اقتصاد بر این باور بنا شده است که رفتار فرد در اجتماع دارای الگوهایی است که قابلیت شناسایی داشته و از طریق آن می‌توان رفتار و انتخاب فرد را پیش‌بینی کرد. برای این منظور حقوق و اقتصاد نهادی به عاملیت فرد در اجتماع تأکید دارد. از نظر این رویکرد، رفتار فرد در جامعه‌ای که قرار دارد، متأثر از رفتار دیگران و نهادهای موجود است و به همان میزان فرد نیز بر رفتار دیگران و نهادها تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین برای شناسایی نحوه رفتار فرد در تعاملات اجتماعی، لازم است که گروه‌های مشابهی را مورد مطالعه قرار داد و الگوهایی را شناسایی کرد که در همان موقعیت (اجتماعی و اقتصادی) قابل تعمیم است. بدین ترتیب اصول کار نهادگرایان بدین ترتیب است:

الف) شناسایی نهادها به‌ویژه فرایند شکل‌گیری و تحول آنها تا به امروز.

ب) شناسایی سیاست‌های دولت و دستگاه قضایی و اولویت‌های آنها در حمایت و بازآفرینی حقوق.

پ) شناسایی راهبردهایی که کنشگران مختلف در محیط مشابه اتخاذ می‌کنند.

ت) استخراج الگوهای رفتاری بر اساس رفتارهای چندعاملی در محیط تعامل‌محور.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- طوسی، عباس. «متدولوژی حقوق و اقتصاد». فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۱۴، ۴(۱۳۹۰)، ۲۵۱-۲۷۷.

- گروینوگن، جان، آنت دن ون برگ و آنتون اسپیتهوون. مقدمه‌ای بر اقتصاد نهادگر. تهران: نشر مرکز پژوهش‌های مجلس تهران، ۱۳۹۱.

- متوسلی، محمود و محمود مشهدی احمد. «اقتصاد نهادگرایی اصیل، تأملی بر اندیشه‌های کامنز و رویکرد مبادلاتی او». فصلنامه برنامه و بودجه، ۱(۱۳۹۰)، ۳-۲۵.

- متوسلی، محمود و محمود مشهدی احمد. «ترجمه مقاله رویکرد نهادگرا به نظریه اقتصادی والتون همیلتون». ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، ۹۱ -۹۲(۱۳۸۸)، ۳۹-۵۲.

ب) منابع انگلیسی

- Becker, Gary S. *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago: The University of Chicago Press, 1976.

- Blaug, Mark. *The Methodology of Economics or How Economists Explain*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.

- Buckingham, Walter S. *Theoretical Economic Systems: A Comparative Analysis*. Ronald Press Company, 1985.

- Calabresi, Guido. *The Future of Law & Economics: Essays in Reform and Recollection*. New Haven; London: Yale University Press, 2016.

- Caose, Ronald H. "The problem of social cost". *Journal of Law and Economics*, (1960), 837-877.

- Commons, J. R. "A Sociological View of Sovereignty: I". *American Journal of Sociology*, 5, 1(1899), 1-15.

- Commons, J. R. "Institutional Economics". *American Economic Review*, 21, 4(1931), 648-657.

- Frank, Jerome & Brian H. Bix. *Law and the modern mind*. New York: Coward-Mccann, 2017.

- Hale, Robert L. "Freedom Through Law". *Virginia Law Review*, 39, 6(1953).

- Hamilton, Walton. H. "The Institutional Approach to Economic Theory". *The American Economic Review*, 9, 1(1919), 309-318.

- Harnay, Sophie & Thierry Kirat. "History of Economic Ideas· Fascicoli monografi, Law and Economics in 20th-century Europe: History and Methodology". *Fabrizio serra Editore*, 23, 3(2015), 11-18.

- Machlup, Fritz. *Methodology of Economics and Other Social Sciences*. New York: London Academic Press, 1978.

- Medema, Steiven G. & Nicholas Mercuro. *Economics and the Law*. Princeton: Princeton University Press, 2006.

- Medema, Steven G., Nicholas Mercuro, and Warren J. Samuels. "Institutional Law and Economics". In: *Encyclopedia of Law and Economics*. edited by Boudewijn Bouckaert and Gerrit De Geest. Cheltenham: Edward Elgar, 1999. 418-455.

- Pacces, Alessio Maria & Louis T Visscher. *Methodology of Law and Economics*. Bart van Klink and Sanne Taekema (Eds.). Tübingen: Mohr Siebeck, 2011.

- Samuels, Warren J. “Commentary: An Economic Perspective on the Compensation Problem”. *Wayne law Review*, 21(1974), 113-134.
- Tesfatsion, Leigh. “Agent-Based Modeling and Institutional Design”. *Eastern Economic Journal*, (2011), 13-19. DOI: 10.1057/eej.2010.34
- Veblen, Thorstein. “The Limitation of Marginal Utility”. *The Journal of Political Economy*, 17, 9(1909), 620-636.
- Veblen, Thorstein. *The Theory of the Leisure Class*. New York: Huebsch, 1990.
- Williamson, Oliver E. “The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead”. *Journal of Economic Literature*, 38, 3(2000), 595-613.